

K.T.

Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî
Enstîtûyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya
Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan

Projeyê Lîsansê Berzî yê Bêtezî

KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) DE TÊVERNAYÎŞÊ FEKÊ SÊWREGI Û LICÊ

HAMİT ÖZAN

13721106

Şêwirmend

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖZDİL

Mêrdîn 2018

K.T.

Unîversîteya Artûklûyî ya Mêrdînî
Enstîtûyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya
Şaxê Mayzanistê Ziwan û Kulturê Kurdan

Proje yê Lîsansê Berzî yê Bêtezî

**KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) DE TÊVERNAYÎŞÊ FEKÊ
SÊWREGI Û LICÊ**

HAMÎT ÖZAN

13721106

Şêwirmend

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz ÖZDİL

Mêrdîn 2018

KILMNUS

Xayeyê na xebate têvernayîşê fekkê Sêwregi û fekkê Licê yo. Na xebata de tena zemîrê kesî û yê îşaretî, îzafeyê nameyî û yê sîfetî ameyê têvernayîş. Derheqê fekkê Sêwregi de sey çimeyê fekkî, fekkê Miyaser Kırmızıgül û sey çimeyê nuşteki zî bi zafane Mewlidê ‘Usman Efendîyî esas ameyo girewtîş. Derheqê fekkê Licê de zî sey çimeyê fekkî, fekkê Halime Perçin û sey çimeyê nuşteki zî bi zafane Mewlidê Ehmedê Xasî esas ameyo girewtîş.

Na xebate di beşan ra ameya meydan. Beşê yewin de hetê zemîranê kesî û yê îşaretîya fekkê Sêwregi û Licê ameyo muqayesekerdiş, beşê dîyin de zî hetê îzafeyê nameyî û yê sîfetîya nê her di fekkî ameyê muqayesekerdiş.

Çekuyê Kilîfî: Fekkê Sêwregi, fekkê Licê, têvernayîş, zemîr, îzafe, name, sîfet

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Siverek ağzı ile Lice ağzının karşılaştırılmasıdır. Bu çalışmada yalnız şahıs ve işaret zamirleri ile isim ve sıfat tamlaması karşılaştırılmıştır. Siverek ağzı hakkında sözlü kaynak olarak Miyaser Kırmızıgül'ün ağzı ve yazılı kaynak olarak da çoğunlukla Osman Efendi'nin Mevlidi esas alınmıştır. Lice ağzı hakkında da sözlü kaynak olarak Halime Perçin'in ağzı ve yazılı kaynak olarak da Ahmed-i Hasi'nin Mevlidi esas alınmıştır.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişi ve işaret zamirleri yönüyle Siverek ağzı ile Lice ağzı karşılaştırılmış, ikinci bölümde de isim ve sıfat tamlaması yönüyle bu iki ağız karşılaştırılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Siverek ağzı, Lice ağzı, karşılaştırma, zamir, tamlama, isim, sıfat

KILMNUŞTEYÎ

<i>b.</i>	(biewnî)
<i>b.cêr</i>	(biewnî cêr)
<i>b.cor</i>	(biewnî cor)
<i>ç.</i>	(çime)
<i>çc.</i>	(çimeyo corên)
<i>r.</i>	(ripel)

TEDEYÎ

KILMNUS.....	I
ÖZET.....	II
KILMNUŞTEYÎ.....	III
TEDEYÎ	IV
VATEYO VERÊN.....	V
DESTPÊK.....	1
BEŞÊ YEWIN	
ZEMÎRÎ	
1. Zemîrê Kesî	2
1. 1. Grûba Yewine	3
1. 2. Grûba Dîyine	5
2. Zemîrê Nîşanî	7
2. 1. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Nêzdî	7
2. 2. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Dûrî	10
BEŞÊ DÎYIN	
ÎZAFE	
1. Îzafeyê Nameyî	12
1. 2. Îzafeyê Nameyî yo Dîyar.....	12
1. 2. Îzafeyê Nameyî yo Nedîyar	14
2. Îzafeyê Sîfetî	15
2. 1. Îzafeyê Sîfetî yo Dîyar	20
2. 2. Îzafeyê sîfetî yo nedîyar	17
PEYNÎYE.....	24
ÇIMEYÎ	25

VATEYO VERÊN

Seba ke ez bi xo mintîqaya Licê ra ya û hewt serrî zî mintîqaya Sêwregi de mîyanê kirdan de menda, aye ra ez her di fekanê nê mintîqayan sey fekkî zana, ke cîyayena muhîm ê nê fekan îzafe û zemîran de ya. Mi mewlidê ‘Usman Efendîyê Babijî û yê Mela Ehmedê Xasîyî tekrar tekrar wendê û nayê têver. Mi ferq kerd ke nê her di eserê nuşteki yê verênî zî se ra newayî sey fekkî mintîqaya xo yê. Nînan de zî cîyayîya muhîm îzafe û zemîran de ya. Seba naye, mi waşt ke ez na xebata xo de fekkî Licê û fekkî Sêwregi hetê zemîran û îzafeyîya bişanê têver.

Mi sey çimeyanê fekkî, fekkî dapîranê hewtay serrîyan esas girewt û sey çimeyanê nuşteki zî nuşteyê se serrîyanê verênan esas girewt.

DESTPÊK

Goreyê rapora UNESCOyî kirmanckî ver bi merdene şona. Seba ke kirmanckî vindî nêbo, nêmiro, lazim o ke ser o xebate bîyero kerdiş; feki bîyerê têvernayîş, bîyerê qeyd kerdiş û yew standartîye bîyero viraştiş. Xebatanê standardîzasyonî de nuştişê têvernayîşê fekan cayêko muhîm gîno. Seba standartîya zaraveyan têvernayîşê fekan û seba standartîya ziwanan zî têvernayîşê zaraveyan zaf lazim o. Seke yeno zanayîş ke têvernayîşê fekanê tirkî û tirkmenî ser o zî nê xebate winayînî zaf ameyê kerdiş.¹ Kirmanckî de nê xebate winayînî estê, bîyê la zaf kême ê.² Seba ke şarê ma yewbînan ra se ra se tam fam biko, lazim o ke nê xebate winayînî bibîn zafî û goreyê nê xebatanê akademîkan, standartîyêka nuşteki bîyero meydan.

Kirmanckî panc zaraveyanê kurdî ra yew a, kurdê ke bi na zaravaye qalî kenê, tena mîyanê sînoranê Tirkîya de yê û sey ca û welatê eslî, bi zafane nê şaristanan de ciwîyenê: Sêmsûr (Adıyaman), Çewlîg (Bingöl), Dîyarbekir (Diyarbakır), Xarpêt (Elazığ), Erzingan (Erzincan), Erzirom (Erzurum), Mûş (Muş), Sêwas (Sivas), Sêrt (Siirt), Dêrsim (Tunceli) û Ruha (Urfa). Meletî (Malatya), Qers (Kars) û Adena (Adana) de zî nifûsêko tay esto.³ Tayê kirmancî xo ra vanê kird, tayê vanê dimilî, tayê vanê kirmanc û tayê zî xo ra vanê zaza. Seke nameyan ra zî yeno zanayîş ke kird û kirmanc, nameyêkê etnikî yê. Ê kirmancê ke Şafîî yê, zafêrê înan xo ra vanê kird, tena çend eşîrê Xarpêtî xo ra vanê zaza, ê ke xo ra vanê dimilî, pêro Henefî yê û yê ke xo ra vanê kirmanc zî pêro Elewî yê. Yeno famkerdiş ke cîyayîya bawerî û mezheban, tesîrê xo dayo serê cêradûrbîyayîşê fekan zî. Ma eşkenîme vaje ke kirmanckî de hîrê feke muhîm ê esasîni estê: Fekê Dêrsimî, feke Sêwregî û feke Çewlîgî. Fekê Licê zî dekewno grûba feke Çewlîgî. Merdim eşkeno feke Dêrsimî sey “Fekê kirmancanê Elewîyan”, ê Sêwregî zî sey “Fekê kirmancanê Sunîyan ê Henefîyan” û feke Çewlîgî zî sey “Fekê kirmancanê Sunîyan ê Şafîyan” zî name bikero. Seke yeno zanayîş ke binê nê hîrê fekan de zî qeza ra qeza, dewe ra dewe, heta mezra ra mezra zî binfeke cîya cîyayî zî estê la na cîyayîya binfekan, yewbînan ra famkerdişî rê zaf manî nîya.

¹ Canan İleri, *Eskişehir Türkmen Ağzları: Fonetik Morfolojik İnceleme-Metinler-Sözlük*, 2 Cilt, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1993

Nevzat Kale, *Kazak Türkçesi Afgan Kazaklarının Ağzı*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1985

² İbrahim Bingöl, *Kirmanckî (Zazakî) de Pêronayîşê Fekê Çewlîgî û Gimimî*, Tezê Masterî, Üniversiteya Artuklûyî ya Mêrdînî, Enstitüyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya, Şaxê Mayzanîstê Ziwan û Kulturê Kurdan, Mêrdîn, 2013

³ Malmîsanij, *Kird, Kirmanc, Dimili veya Zaza Kürtleri*, Deng Yayınları, İstanbul, 1996, r. 3-4

Cîyayîya fekê Sêwregi û yê fekê Licê, a esasine zemîran û îzafeyî de ya. Ez do na xebata xo de nê her di babetan goreyê her di fekan û standartîya bişanê têver.

BEŞÊ YEWIN

ZEMÎRÎ

Yê çekûyê ke eslê xo de name nîyê la cayê nameyan de yenê şuxulnayîş û taybetîyê nameyan gînê xo ser, înan ra zemîr yeno vatiş.

1. Zemîrê Kesî

Yê çekûyê ke cayê şexsan û bîyayeyanê bigan û bêganen gînê, înan ra zemîrê kesî yeno vatiş. Seba ke zemîrî cayê nameyan gînê, aye ra xusûsîyetê nameyan zî gînê xo ser.

Yanî goreyê zemanî, nêr û makî, yewhumar û zafhûmarîye, obje û subje yî ra vurîyenê. Ziwanê ma de zemîrê kesî benê di grûbî; grûba yewine xoser a yê dîyine zî tewênayî ya.

Ziwanê ma de zemîrê yew grûbe xo mîyan de yewbînan rê obje û subje nêbenê la zemîrê her di grûban yewbînan rê benê obje û subje. Seba ke her di grûban de zî zemîrê “Ma” û “Şima” sey xo manenê û nêvurîyenê, aye ra nê her di zemîrî îstîsna yê. Demo vîyarte yê karê transîtifî de, zemîrê grûba dîyine benê subje yê grûba yewine zî benê obje. Ê demanê bînan de zî zemîrê grûba yewine benê subje yê grûba dîyine zî benê obje.⁴

4 Prof. Dr. Kadri Yıldırım, *Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmanji Lehçesi)*, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, Mardin, 2012, s. 230

1. 1. Grûba Yewine

FEKÊ LICÊ ⁵	FEKÊ SÊWREGI ⁶	STANDART ⁷
Ez	Ez	Ez
Ti	Ti	Ti
O/Yo	O	O
A/Ya	A	A
Ma	Ma	Ma
Şima	Şima	Şima
Î/Yî	Ê	Ê

Tablo 1. Seba zemîranê kesî yê xoserî têvernayîşê fekkî

Seke tablo de zî aseno ke fekê Sêwregi sey standartî yo, her di fekan de zî zemîrê “Ez”, “Ti”, “Ma”, “Şima” sey yewbînan ê û sey standartî yê la zemîrê “O”, “A” û “Ê” fekê Licê de cîya yê. Fekê Licê de zemîrê “O” û “A”, hem sey “O” û “A” yenê vatiş û hem zî sey “Yo” û “Ya” yenê vatiş. Zemîra “Ê” zî sey “Î” û “Yî” yena vatiş.

Halime Perçin yew xeberdayîşê xo de hem vatê “O”, hem vatê “Yo” û hem zî vatê “Î” û “Yî”. Tayê dewê Licê zemîra “O” sey “We” zî vanê. Na Grûbe de zemîrê fekê Sêwregi sey standartî yê.

⁵ Mi nê zemîrî goreyê fekê Halime Perçin nuştî

⁶ Mi nê zemîrî goreyê fekê Miyaser Kırmızıgül nuştî

⁷ Grûba Xebate ya Vateyi, Rastnuştîşe Kirmanckî (Zazakî), Weşanxaneyê Vateyi, Istanbul, 2005, r. 63

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART ⁸
Ez ⁹ bi bismîllahî îbtîda kena	Binamê Hûma ez ¹⁶ do kena	Ez
Çîke nêardê wucûd û nê ti zî	îbtîda	Ti
Yo ¹⁰ ku to ra tim bîyo bêhêvî	Hem ti ¹⁷ yê Sultanê nê hurna	O
yo	dinî	A
Laîqê yî wa tenê a ¹¹ yew	Bado ame peydê ma o ¹⁸ nûr	Ma
betûl	resa	Şîma
Çende ray bê masîwa bi	Hewn dî a ¹⁹ şew di qîlayawo	Ê
hemdê ma ¹²	qîyam	
Key şîma ¹³ dî nameê şahê	Bado ame peydê ma ²⁰ o nûr	
şîma	resa	
Î/Ê ¹⁴ yenî pêser kenî zewq û	Rew şîma bêrîn bi cennet ca	
sefa	bi ca	
Weqto yî/yê ¹⁵ çilkî kû yî ra bî	Hurke jew ronîştî ê kiştêndê	
berî	min	

Tablo 2. Seba zemîranê kesî yê xoserî têvernayîşê nuşteki

Seke tablo de zî aseno ke fekê Sêwreg sey standartî yo la fekê Licê de cîyayîye esta; zemîra “A” sey standartî ya la zemîrê “Yo, Î/Ê/Yî/Yê” cîya yê.

8 Grûba Xebate ya Vateyî, çc, r. 63.

9 Ehmedê Xasî, *Mewlidê Kirdî (Mewlidu'n-Nebîyî 'l-Qureyşî), Çapxaneyê Litografya, Dîyarbekir, 1899, r. 4.*

10 Xasî, çc, r. 5.

11 Xasî, çc, r. 8.

12 Xasî, çc, r.11.

13 Xasî, çc, r. 12.

14 Xasî, çc, r. 18.

15 Xasî, çc, r. 11

16 'Usman Efendî, *Bîyîşê Pêxemberî (Mewluda Nebî), Hêvî, Kovara Çandîya Giştî, Hejmar 4/Îlon, Paris, 1985, r. 98.*

17 'Usman Efendî, çc, r. 99.

18 'Usman Efendî, çc, r. 100.

19 'Usman Efendî, çc, r.103.

20 'Usman Efendî, çc, r. 107.

Semedo ke erebkî de çekuyê “اي” û “ي” bi di awayî latînîze benê û yenê wendiş, aye ra mi nê çekuyî metnê Mewlidî yê orjînalî ra sey “Î/Ê” û “Yî/YÊ” transkrîbe kerdê. Ê zemîrê ke mewlid de ca ra ca yewbînan ra cîya ameyê nuştiş, mi yê nimûneyan de zî nuştê. Seke tablo de zî aseno ke mi fekê Licê de seba zemîra “Ê” di nimûneyê nuştê. Çimkî nuştoxî na zemîre kîtabê xo de bi nê her di şeklan zî nušta.

1. 2. Grûba Dîyine

FEKÊ LICÊ ²¹	FEKÊ SÊWREGI ²²	STANDART ²³
Mi	Mi	Mi
To	To	To
Î/Yî	Ey	Ey
Aye	Ay	Aye
Ma	Ma	Ma
Şima	Şima	Şima
Îne	Îna	Înan

Tablo 3. Seba zemîranê kesî yê tewênayeyan têvernayîşê fekkî

Seke tablo de zî aseno ke her di fekan de zî zemîrê “Mi”, “To”, “Ma”, “Şima” sey yewbînan ê û sey standartî yê la zemîrê “Ey”, “Aye” û “Înan” yewbînan ra cîya yê. Zemîrê “Ma” û “Şima” her di grûban de zî û her di fekan de zî yew ê û nêvurîyenê.

²¹ Halime Perçin

²² Miyaser Kırmızıgül

²³ Grûba Xebate ya Vateyî, çc, r. 63.

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART ²⁴
Va mi ²⁵ yew keyneyke esta Amîna	Adem ame va “ Mi ³⁵ rê menga verên”	Mi
Min ²⁶ efû ‘ke Rebbî ez bêçare wa	Bado teyrên ame dest eşt paşdê min ³⁶	To Ey
Rebbî hemd û şukrî ancax to rî bî	Serseye ey mu’cîzat, no to ³⁷ rê bes	Aye Ma
Ma bi fek tarîf biker hem medhê yî/yê ²⁷	Ez jî kewtan zerre va ay ³⁸ lajekî	Şima Înan
Î/Ê ²⁸ zî vato yew hedîsêkew fesîh	Çunke mewlûdî rê hurmet kerd bî ey ³⁹	
Va di bextê ay ²⁹ Muhammedî de wa	Hurke ser no terzî va ê ⁴⁰ serwerî	
Laîqê ay ³⁰ nêdîyo min qet tû qûl	Jew zî may Îsayê, Meryem namê ay ⁴¹	
Çende ray bî masîwa bi hemdê ma ³¹	Bado ame peydê ma ⁴² o nûr resa	
Key şima ³² dî nameyê Şahê şima	Rew şima ⁴³ bêrîn bi cennet ca bi ca	
Maneno îne ³³ ser o şukrê çiman	Wend aynan ⁴⁴ mewlûd va “No vist berey”	

²⁴ *Grûba Xebate ya Vateyî, çc, r. 63.*

²⁵ *Xasî, çc, r. 4.*

²⁶ *Xasî, çc, r. 16.*

²⁷ *Xasî, çc, r. 6.*

²⁸ *Xasî, çc, r. 8.*

²⁹ *Xasî, çc, r. 8.*

³⁰ *Xasî, çc, r. 18.*

³¹ *Xasî, çc, r. 4.*

³² *Xasî, çc, r. 18.*

³³ *Xasî, çc, r. 19.*

Badê yîne ³⁴ pîle zî ku qesnenî	Bol melekî zî înan ⁴⁵ dir bî bizan	

Tablo 4. Seba zemîranê kesî yê tewênayeyan têvernayîşê nuşteki

Sek tablo de zî aseno ke her di fekan de zî zemîra “Mi” hem sey “Mi” û hem zî sey “Min” ravêrena. Zemîrê “To”, “Ma” û “Şima” sey yebînan ê û standart ê. Zemîra “Ey” fekê Licê de sey “Î/Ê/Yî/Yê/Ay” a, fekê Sêwregi de zî sey “Ey/Ê/Ay” a. Zemîra “Înan” fekê Licê de sey “Îne/Yîne” ya, fekê Sêwreg de zî sey “Aynan/Înan” a.

2. Zemîrê Nîşanî

Ê zemîrê ke bê nameyê kesan, cayan û çîyan, înan bi awayê îşaretî mojnênê ma û bi ma danê zanayîş, ma înan ra vanîme zemîrê nîşanî. Zemîrê nîşanî goreyê nêzdî û dûrîye ra benê di qismî û her di qismî zî goreyê xoserî û tewênayeyî ra sey zemîranê kesan benê di grûbî.

2. 1. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Nêzdî

Ê zemîrê ke çîyan û kesanê nêzdîyan bi awayê îşaretî kifş kenê, înan ra zemîrê nîşanî yê semedê nêzdîye yeno vatene.

³⁵ *‘Usman Efendi, çc, r. 103.*

³⁶ *‘Usman Efendi, çc, 103.*

³⁷ *‘Usman Efendi, çc, r. 105.*

³⁸ *Umsan Efendi, çc, r. 98.*

³⁹ *‘Usman Efendi, çc, r. 100.*

⁴⁰ *‘Usman Efendi, çc, r. 98.*

⁴¹ *‘Usman Efendi, çc, r. 103.*

⁴² *‘Usman Efendi, çc, r. 100.*

⁴³ *‘Usman Efendi, çc, r. 99.*

⁴⁴ *‘Usman Efendi, çc, r. 98.*

³⁴ *Xasî, çc, r. 15.*

⁴⁵ *Usman Efendi, çc, r. 103.*

FEKÊ LICÊ ⁴⁶	FEKÊ SÊWREGI ⁴⁷	STANDART ⁴⁸
Eno	No	No
Ena	Na	Na
Enî	Nê	Nê

Tablo 5. Seba zemîranê nîşanî yê semedê nêzdî û xoserî, têvernayîşê fekkî

Seke cor de zî aseno ke fekê Sêwregi sey standartî yo la fekê Licê, fekê Sêwregi û standartî ra cîya yo.

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART ⁴⁹
Go bibo derg no ⁵⁰ kîtabo nazenîn	Tim bi no ⁵⁴ fikro şîyîn û aşî û naşt	No
Va eno ⁵¹ hîkmet çî yo ya ze'l- Celal	Qandê cey Ellah xeleqna na ⁵⁵ dinî	Na
Yîne ra û eşî na ⁵² dinya genî	Hem ti yê Sultanê nê ⁵⁶ hurna dinî	Nê
Nê eno erd û enî/enê ⁵³ 'ezmanî bî		

Tablo 6. Seba zemîranê nîşanê yê nêzdî û xoserî, têvernayîşê nuşteki

⁴⁶ Halime Perçin

⁴⁷ Miyaser Kırmızıgül

⁴⁸ Grûba Xebate ya Vateyî, çc, r. 65.

⁴⁹ Grûba Xebate ya Vateyî, çc, r. 65.

⁵⁰ Xasî, çc, r. 20.

⁵¹ Xasî, çc, r. 14.

⁵² Xasî, çc, 16.

⁵³ Xasî, çc, r. 9.

⁵⁴ 'Usman Efendî, çc, r. 98.

⁵⁵ 'Usman Efendî, çc, r. 98.

⁵⁶ 'Usman Efendî, çc, r. 107.

Seke cor de zî aseno fekê Sêwregi sey standartî yo. Fekê Licê de zemîra “No” hem sey standartî ameya şuxulnayîş û hem zî sey “Eno” ameya vatiş. Zemîra “Na” sey standartî ya la zemîra “Nê” cîya ya.

FEKÊ LICÊ ⁵⁷	FEKÊ SÊWREGI ⁵⁸	STANDART ⁵⁹
Enî	Ney	Ney
Enay	Nay	Naye
Enîne	Nîna	Nînan

Tablo 7. Seba zemîranê nîşanî yê nêzdî û tewênayeyan, têvernayîşê fekkî

Sek tablo de zî aseno ke her di fekî yewbînan ra cîya yê. Fekê Sêwregi de tena zemîra “Ney” sey standartî ya.

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART ⁶⁰
Ez bi nê şiklî eger şî asîman ⁶¹	Labelê vatên “Bi ney çiçî” bira ⁶⁴	Ney
Formê bînî: Enî, Enay ⁶²	Vind, ez çi filêketî bîyara nay sere di ⁶⁵	Naye
Nan û aw ra, hem çiyê dî bê enîn ⁶³	Demax pîyê mi qandê nînan vatê mewnî cor ⁶⁶	Nînan

Tablo 8. Seba zemîranê nîşanî yê nêzdî û tewênayeyan, têvernayîşê nuşteki

⁵⁷ Halime Perçin

⁵⁸ Miyaser Kırmızıgül

⁵⁹ Grûba Xebate ya Vateyî, çç, . r. 66.

⁶⁰ Grûba Xebate ya Vateyî, çç, r. 66.

⁶¹ Xasî, çç, r. 24.

⁶² Grûba Xebate ya Vateyî, çç, r. 65.

⁶³ Mela Mihemmedê Hezancî, ‘Eqîdetu’l-Îmanî, Edebîyatê Kirmanckî ra Nimûneyî, Mêrdîn, 2012, r. 346

⁶⁴ ‘Usman Efdî, çç, r. 98.

⁶⁵ Feyza Adabeyî, Estantekanê Sêwregi ra, Weşanxaneyê Vateyî, Îstanbul, 2005, r. 8

⁶⁶ Feyza Adabeyî, çç, r. 12

Seke cor de zî aseno ke fekê licê de zemîra “Ney” “Nê/Enî” ya, zemîra “Naye” “Enay” a û zemîra “Nînan” zî “Enîn” a. Fekê Sêwreg de zemîra “Naye”, “Nay” a, tena na zemîre standartî ra cîya ya.

Ne Mewlidê Ehmedê Xasî de û ne zî yê ‘Umsan Efendî de zemîrê “Naye” û “Nînan” ranêverenê.

2. 2. Zemîrê Nîşanî yê Semedê Dûrî

Ê zemîrê ke kesan û çîyanê dûrîyan bi awayê îşaretî kifş kenê, înan ra zemîrê nîşanî yê semedê dûrî yeno vatiş.

FEKÊ LICÊ ⁶⁷	FEKÊ SÊWREG ⁶⁸	STANDART ⁶⁹
O/Yo	O	O
A/Ya	A	A
Î/Yî	Ê	Ê

Tablo 9. Seba zemîranê nîşanî yê semedê dûrî û xoserî, têvernayîşê fekkî

Nê zemîrî sey zemîranê kesî yê grûba yewin ê.

⁶⁷ Halime Perçin

⁶⁸ Miyaser Kırmızıgül

⁶⁹ Grûba Xebate ya Vateyî, çc, r. 66.

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART
Yo	O	O
A	A	A
Î/Ê/Yî/Yê	Ê	Ê

Tablo 10. Seba zemîranê nîşanî yê semedê dûrî û xoserî, têvernayîşê nuşteki

Nê zemîrî sey zemîranê grûba yewin ê⁷⁰

FEKÊ LICÊ ⁷¹	FEKÊ SÊWREG ⁷²	STANDART ⁷³
Î/Yî	Ey	Ey
Aye	Ay	Aye
Îne	Îna	Înan

Tablo 11. Seba zemîranê nîşanî yê semedê dûrî û tewênayeyan, têvernayîşê fekkî

Nê zemîrî sey zemîranê kesî yê grûba dîyin ê.⁷⁴

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART
Î/Ê/Yî/Yê/Ay	Ey/Ay/Ê	Ey
Ay	Ay	Aye
Îne/Yîne	Aynan/Înan	Înan

Tablo 12. Seba zemîranê nîşanî yê dûrî û tewênayeyan, têvernayîşê nuşteki

Nê zemîrî sey zemîranê grûba dîyin ê.⁷⁵

⁷⁰ B. r. 4.

⁷¹ Halime Perçin

⁷² Miyaser Kırmızıgül

⁷³ Grûba Xebate ya Vateyî, çc, r. 66.

⁷⁴ B. r. 5.

BEŞÊ DÎYIN

ÎZAFE

Seba temam kerdena manayan, yewbînana giredayîşê çekuyan ra îzafe yeno vatiş.⁷⁶

1. Îzafeyê Nameyî

1. 1. Îzafeyê Nameyî yo Dîyar

FEKÊ LICÊ ⁷⁷	FEKÊ SÊWREGI ⁷⁸	STANDART	
Birê Fate zano	Biraê Fate zano	Birayê Fate zano	NÊRÎYE
Wayê Elî zana	Waa Elî zana	Waya Elî zana	MAKÎYE
Bira û wayê Fate zanî	Bira û wayê Fate zanê	Bira û wayê Fate zanê	ZAFHÛMAR

Tablo 13. Seba îzafeyê nameyê dîyarî nimûneyê fekkî

Seke tablo de zî aseno ke fekê Licê de îzafeyê çekuyanê nêr û makîyan yew o, her di zî bi “Ê” yenê vatiş. Fekê Sêwregi sey standartî yo; îzafeyê çekuya nêr bi “Ê” yo û yê makî zî bi “A” yo. Îzafeyê çekuya zafhûmare her di fekan de zî yew o û sey standartî yo. Fekê Licê de çekuya “Bira”yî de vurîyayîşê vengên virazîyayo.⁷⁹

⁷⁵ B. r. 6.

⁷⁶ Yıldırım, çc, r. 56.

⁷⁷ Halime Perçin

⁷⁸ Miyaser Kırmızıgül.

⁷⁹ M. Malmîsanij, *Kürtçede Ses Değişimi*, Vate Yayınevi, İstanbul, 2013, r. 30

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART	
Temam bi viraştişê mewlidê kirdkî ⁸⁰	Nûrdê x ora kerd bî nûrê ⁸¹ Ehmedî	Viraştişê mewlidî Nûrê Ehmedî	NÊRÎYE
Boro yew tasêke awê ⁸² Kewserî	Serseyâ ⁸³ ey mu'cizat, no to rê bes	Awa Kewserî Serseyâ/versîya ey	MAKÎYE
Çunkî giştê ⁸⁴ destê raştî efdelî	Kor kerî ti dişmenandê ⁸⁵ dîndê ey	Giştê destê raştî Dişmenanê dîne ey	ZAFHÛMAR

Tablo 14. Seba îzafeyê nameyê dîyarî nimûneyê nuşteki

Seke tablo de zî aseno ke fekê Licê de îzafeyê çekuyanê nêr û makîyan yew o.

⁸⁰ Xasî, çc, r. 30.

⁸¹ 'Usman Efendî, çc, r. 100.

⁸² Xasî, çc, r. 7.

⁸³ 'Usman Efendî, çc, r.105.

⁸⁴ Xasî, çc, r. 15.

⁸⁵ 'Usman Efendî, çc, r. 109.

1. 2. Îzafeyê Nameyî yo Nedîyar

FEKÊ LICÊ ⁸⁶	FEKÊ SÊWREGI ⁸⁷	STANDART	
Birêkê Fate zano	Biraêndê Fate zano	Birayêkê Fate Birayêdê Fate	NÊRÎYE
Wayêkê Elî zana	Waênda Elî zana	Wayêka Elî Wayêda Elî	MAKÎYE
Teyk bira û wayê Elî zanî	Tay bira û waê Elî zanê	Tayê bira û wayê Elî zanê	ZAFHÛMAR

Tablo 15. Seba îzafeyê nameyê nedîyarî nimûneyê fekkî

Seke tablo de zî aseno ke fekê Licê de nedîyarîya nameyî bi “Êk” beno, yê Sêwregi de zî bi “Ênd” beno. Îzafeyê nameyê nedîyarî sey ê nameyê dîyarî yo.

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART	
Hem bi qey Noşîrewanî banêke ⁸⁸	Dî şewên, hewnêndo ⁸⁹ xeyrî Ebdullah Bado teyrên ⁹⁰ ame dest eştê paşdê min	Banêk/Banêd Hewnêk/Hewnêd Teyrêk/Teyrêd	NÊRÎYE
Bî di Kîsra de ter a eywanêke ⁹¹	Arde ey rê cayêndo rind ra keynekên ⁹²	Eywanêk/Eywanêd Keynekêk/Keynekêd	MAKÎYE

Tablo 16. Seba nameyê nedîyarî nimûneyê nuşteki

⁸⁶ Halime Perçin

⁸⁷ Miyaser Kırmızıgül

⁸⁸ Xasî, çc, r. 23.

⁸⁹ ‘Usman Efendî, çc, r. 101.

⁹⁰ ‘Usman Efendî, çc, r. 103.

⁹¹ Xasî, çc, r. 23.

⁹² ‘Usman Efendî, çc, r. 101.

Seke tablo de zî aseno ke nameyo nedîyar fekê Licê de bi “Êk”î virazîyeno û fekê Sêwregi de zî bi “Ênd” û “Ên”î virazîyeno. Îzafeyê nê nameyî sey ê nameyê dîyarî yo.

2. Îzafeyê Sîfetî

2. 1. Îzafeyê Sîfetî yo Dîyar

FEKÊ LICÊ⁹³	FEKÊ SÊWREGI⁹⁴	STANDART	
Birawo xerîb zano Birê xerîbî ra vace	Birao xerîb zano Biraê xerîbî ra vaje	Birayo xerîb zano Birayê xerîbî ra vaje	NÊRÎYE
Waya xerîbe zana Waya xerîbe ra vaje	Waa xerîbe zana Waa xerîbe ra vaje	Waya xerîbe zana Waya xerîbe ra vaje	MAKÎYE
Birê xerîbî zanî Biranê xerîban ra vaje Wayê xerîbî zanî Wayanê xerîban ra vacî	Biraê xerîbî zanê Biranê xerîban ra vaje Waê xerîbî zanê Waanê xerîban ra vaje	Birayê xerîbî zanê Birayanê xerîban ra vaje Wayê xerîbî zanê Wayanê xerîban ra vaje	ZAFHÛMAR

Tablo 17. Seba îzafeyê sîfetî yê dîyarî nimûneyê fekkî

Seke tablo de zî aseno ke her di fekan de zî îzafeyê sîfetan yew o; ê çekuyanê “Nêr”an ê yewhûmaran û xoseran bi “O” yo, ê çekuyanê tewênayeyan zî bi “Ê” yo. Ê çekuyanê yewhûmaranê xoser û tewênayeyan pîya bi “A” yo. Ê çekuyanê zafhûmaran zî bi “Ê” yo.

⁹³ Halime Perçin.

⁹⁴ Miyaser Kırmızıgül

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART	
Va çir a nînî birawo ⁹⁵ nazenîn	Razî nêbî va “Cema’eto ⁹⁶ bêxeyr”	Birayo nazenîn Cema’eto bêxêr	NÊRÎYE
La belê ma zanî rehma ⁹⁷ bêhîsab	Çare di vinderti zeyda menga ⁹⁸ new	Rehma bêhîsab Menga newî	MAKÎYE

Tablo 18. Seba îzafeyê sifetî yê dîyarî nimûneyê nuşteki

Sek tablo de zî aseno ke her di fekî sey yewbînan ê û sey standartî yê.

⁹⁵ Xasî, çc, r. 5.

⁹⁶ ‘Usman Efendî, çc, r. 101.

⁹⁷ Xasî, çc, r. 27.

⁹⁸ ‘Usman Efendî, çc, r. 100.

2. 2. İzafeyê sîfetî yo nedîyar

FEKÊ LICÊ⁹⁹	FEKÊ SÊWREGI¹⁰⁰	STANDART	
Birêko xerîb zano Birêkê xerîbî ra vace	Biraêndo xerîb zano Biraêndê xerîbî ra vaje	Birayêko xerîb Birayêde xerîb Birayêkê/Birayêdê xerîbî ra vaje	NÊRÎYE
Wayêka xerîbe zana Wayêka xerîbe ra vace	Waênda xerîbe zana Waênda xerîbe ra vaje	Wayêka xerîbe Wayêda xerîbe Wayêka/Wayêda xerîbe ra vaje	MAKÎYE
Birêkê xerîbî zanî Biranêkê xerîban ra vace Wayêkê xerîbî zanî Wayanêkê xerîban ra vace	Biraêndê xerîbî zanê Biranêndê xerîban ra vaje Waêndê xerîbî zanê Waanêndê xerîban ra vaje	Birayêkê/Birayêdê xerîbî Biranêkê/Biranêndê xerîban ra vaje Wayêkê/Wayêndê xerîbî Wayanêkê/Wayanêndê xerîban ra vaje	ZAFHÛMAR

Tablo 19. Seba îzafeyê sîfetî yê nedîyarî nimûneyê fekkî

⁹⁹ Halime Perçin

¹⁰⁰ Miyaser Kırmızıgül

Seke tablo de zî aseno ke nedîyarîya nameyî fekê Licê de bi “Êk”î yo, feke Sêwregi de zî bi “Ênd”î yo. Îzafeyê sîfetê nedîyarî sey ê dîyarî yo.

FEKÊ LICÊ	FEKÊ SÊWREGI	STANDART	
Yew şewêke ez di hewnêkew şîrîn ¹⁰¹	Lajêndo salih û ehlê ¹⁰² yeqîn	Hewnêko şîrîn Lajêde xerîb	NÊRÎYE
Qelemêka sûre ¹⁰³	Kênayêda derge ¹⁰⁴	Qelemêka sûre Kênayêda derge	MAKÎYE

Tablo 20. Seba îzafeyê sîfetê yê nedîyarî nimûneyê nuşteki

Seke tablo de zî aseno ke fekê Licê de îzafeyê çekuya nêr bi “Ew”o, ê çekuya makî zî bi “A” yo. “Ew” de vurîyayena vengano esto.¹⁰⁵ Fekê Sêwreg de zî îzafeyê çekuya makî bi “A” yo û yê nerî zî bi “O” yo.

¹⁰¹ Xasî, çc, r. 20.

¹⁰² ‘Usman Efendî, çc, r. 98.

¹⁰³ Roşan Lezgîn, Ji bo Kurmancan bi Awayê Muqaseyeyî Gramera Kirdkî (Zazakî), Dîyarbekir, 2013, r. 64

¹⁰⁴ Lezgîn, çc, r. 65.

PEYNIYE

Na xebate de ferqê ke ameyê tesbîtkerîş na yê:

1. Fekê Licê de zemîrê “O, A, Ê” sey “Yo, Ya, Yî” yê. Ê fekê Sêwreg sey ê standartî yê.

2. Fekê Licê de zemîrê “Ey, Aye, Înan” sey “Yî, Aye, Îne” yê. Ê fekê Sêwreg zî “Ey, Ay, Îna” yê.

3. Fekê Licê de zemîrê “No, Na, Nê” sey “Eno, Ena, Enî” yê. Ê fekê Sêwreg sey ê standartî yê.

4. Fekê Licê de zemîrê “Ney, Naye, Nînan” sey “Enî, Enay, Enîn” ê. Ê fekê Sêwreg zî “Ney, Nay, Nîna” yê.

5. Fekê Licê de îzafeyê nameyî goreyê çekuya yewhûmar a nêr û makî nêbedelîyeno. Herfa îzafeyî tena “Ê” ya û sey zemîra aîdîyetî sabît a. Fekê Sêwreg de îzafeyê nameyî sey ê standartî yo; îzafeyê çekuya nêr bi “Ê” yo, ê çekuya makî bî “A” yo û yê çekuya zafhûmare zî bi “Ê” yo.

6. Fekê Licê de îzafeyê sîfetî de nameyo nedîyar bi “Êk” virazîyeno, ê Sêwreg de zî bi “Ênd” virazîyeno.

ÇIMEYÎ

1. Çimeyê Fekkî

Halime Perçin: Qezaya **Licê** dewa **Pêçarî** (Güldiken) ra ya.77 serrî ya. Mekteb nêwendo, wendiş û nuştîşê xo çin o. Tena kirmanckî û kurmancî zana.

Miyaser Kırmızıgül: Qezaya **Sêwregi** dewa **Xerzno** (Ergen) ra ya. 72 serrî ya. Mekteb nêwendo. Wendiş û nuştîşê xo çin o. Tena kirmanckî zana.

2. Çimeyê Nuşteki

Grûba Xebate ya Vateyî; **Rastnuştîşe Kirmanckî (Zazakî)**, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2005

Xasî, Ehmed; **Mewlidê Kirdî (Mewlidu'n-Nebîyyi'l-Qureysî)**, Çapxaneyê Lîtografya, Dîyarbekir, 1899

'Usman Efendî; **Biyîşê Pêxemberî (Mewlûda Nebî)**, Hêvî, Kovara Çandiya Giştî, Hejmar 4/Îlon, Parîs, 1985

Yıldırım, Prof. Dr. Kadrî & Bingöl, İbrahim & Lezgîn, Roşan; “**Eqîdetu'l-Îmanî**”, Edebîyatê Kirmanckî ra Nimûneyî , Weşanê Enstîtuya Ziwananê ke Tirkîya de Ciwîyenê ya Unîversîteya Artuklu ya Mêrdînî, Mêrdîn, 2012

Yıldırım, Kadri, **Temel Alıştırma ve Metinlerle Kürtçe Dilbilgisi (Kurmanci Lehçesi)**, Mardin Artuklu Üniversitesi Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü Yayınları, Mardin, 2012

Adabeyi, Feyza; **Estanekanê Sêwregi ra**, Weşanxaneyê Vateyî, İstanbul, 2005

M. Malmîsanij; **Kürtçede Ses Değişimi**, Vate Yayınevi, İstanbul, 2013

Malmîsanij, Kırd, Kırmanc, Dımılı veya Zaza Kürtleri, Deng Yayınları, İstanbul, 1996, r. 3-4

Lezgîn, Roşan; **Ji bo Kurmancan bi Awayê Muqaseyeyî Gramera Kirdkî (Zazakî)**, Weşanxaneyê Roşna, Dîyarbekir, 2013.

İleri, Canan, **Eskişehir Türkmen Ağzları: Fonetik Morfolojik İnceleme-Metinler-Sözlük**, 2 Cilt, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 1993

Kale, Nevzat, **Kazak Türkçesi Afgan Kazaklarının Ağzı**, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1985

Bingöl, İbrahim, **Kirmanckî (Zazakî) de Pêronayîşê Fekê Çewlîgî û Gimimî**, Tezê Masterî, Unîversîteya Artuklûyî ya Mêrdînî, Enstîtüyê Ziwananê Ganîyan yê Tirkîya, Şaxê Mayzanîstê Ziwan û Kulturê Kurdan, Mêrdîn, 2013

T.C.

Mardin Artuklu Üniversitesi
Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü
Kürt Dili ve Kültürü Anabilim Dalı

Tezsiz Yüksek Lisans Projesi

**KIRMANCKÎ (ZAZAKÎ) LEHÇESİNDE SÊWREGİ
(SİVEREK) VE LICÊ (LİCE) AĞIZLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI**

HAMİT ÖZAN

13721106

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Hayrullah ACAR

Mardin 2018